

Horváth Kornélia: *Petri György költői nyelvéről. Poétikai monográfia*

Poétikai monográfia – ezzel az alcímmel két új tanulmánykötet is megjelent 2012-ben: Érfalvy Livia *Kosztolányi írásművészete*¹ és Horváth Kornélia *Petri György költői nyelvéről* című könyve. Mindkét szerző számára kiemelt jelentőségű Paul de Man azon megállapítása, miszerint „ahhoz, hogy jó irodalomtörténészekké váljunk, emlékeznünk kell arra, hogy annak, amit általában irodalomtörténetnek nevezünk, kevés vagy semmi köze sincs az irodalomhoz, és az, amit irodalmi interpretációnak nevezünk – feltéve, hogy jó interpretációról van szó – valójában irodalomtörténet”.² Érfalvy Livia Kosztolányi-kötete *Bevezetés* című fejezetét, Horváth Kornélia egy korábbi tanulmányát³ zárja az idézett sorokkal. Az egybeesések arra hívhatják fel a figyelmet, hogy a megjelenő irodalomtudományi elemzések kevésbé népszerű aspektusa, a poétikai szemlélet, új, izgalmas értelmezéseket adhat az „interpretáció(k sora)ként értett irodalomtörténet”-hez.⁴

Petri költészete mind az irodalomtudományos, mind a befogadói figyelem fókuszába esik. A közéleti líra kérdéseinek divatossá válásával⁵ párhuzamosan a Petri-líra iránti érdeklődés nem lanyhul – innen visszatekintve alaptalanak bizonyult Károlyi Csaba Petri-kultuszt temető írása.⁶ Meg kell jegyezni azonban, hogy az irányított figyelem hatására alapvetően az egzisztenciális problémák, a metafizikai jelentésvesztés, a szereplírai hagyományokhoz való viszony került előtérbe. Horváth Kornélia monográfiájának megjelenése tehát jól időzített: a figyelmet a kultusszal átítatott, emotív kérdésekről a Petri-líra poétikai jellemzői felé tereli. De mit is takar az alcímben megjelölt, leterhelt, ezért önmagában keveset jelentő *poétikai* megnevezés? Elméleti vagy történeti megközelítésre vonatkozik-e? A nehezen pontosítható fogalom miatt nagyon hiányzik Horváth Kornélia Petri-könyve elejéről egy rövid, bevezető/összefoglaló arról, mit ért *poétika* alatt.

¹ ÉRFALVY Livia, *Kosztolányi írásművészete. Poétikai monográfia*, Iskolakultúra–Gondolat, Veszprém, 2012.

² PAUL DE MAN, *Irodalomtörténet és irodalmi modernség* = Uő., *Olvasás és történelem*, ford. NEMES Péter, Osiris, Budapest, 2002, 97.

³ HORVÁTH Kornélia, *A poétika fogalma a modern irodalomtudományi diskurzusban* = Uő., *Irodalom, retorika, poétika*, EditioPrinceps, Budapest, 2009, 11–48.

⁴ Uő., 48.

⁵ Lásd az *Élet és Irodalom*ban zajló politikai költészeti vitát és az azt követő, Radnóti Sándor javaslatára született közéleti versantológiát: *Édes hazám. Kortárs közéleti versek*, szerk. BÁRÁNY Tibor, Magvető, Budapest, 2012.

⁶ KÁROLYI Csaba, *A Petri-mítosz vége*, *Élet és Irodalom* 2008/1.

Az olvasó ugyanakkor mégsem marad mankó nélkül. A szerző *A poétika fogalma a modern irodalomtudományi diskurzusban* című tanulmányában részletesen foglalkozik a kérdéssel. Mint itt írja, a poétikát a mai irodalomtudomány hajlamos „egyfajta objektív leírásra törő, strukturalista diszciplínaként”⁷ elgondolni, amelynek nem tárgya az értelmezés, „nem azt vizsgálja, hogy mit jelentenek a szavak, hanem azt, hogy miképpen teszik azt”.⁸ Horváth ezen írásában nem fogadja el a de mani szűkítő fogalmat. Számba véve a formalista, strukturalista, posztstrukturalista poétikaértelmezés alapjait és ezek kritikáit, arra a meggyőződésre jut, hogy „[e]gy megújult poétikai szemlélet számára azon túl, hogy határozottan nyelvi alapra kell helyezkednie, saját szöveg- és szubjektumelméletet szükséges felmutatnia [...], megkerülhetetlen a történetiség kérdésével, s ezen belül a modernség irodalomtörténeti paradigmatiszációjának, a jelhasználathoz való változó viszonyoknak és a kánonnak az eltérő beszédmódokban megnyilvánuló problémájával való számvetés.” Vagyis Horváth olyan poétika-fogalmat javasol, amely a műalkotást nem kész produktumként, hanem „dinamikus nyelvi és textuális alakulásfolyamatként” értelmezi.⁹

A tanulmányban javasolt poétikaértelmezés lehetséges alkalmazása a most megjelent *Petri György költői nyelvéről* című könyv. Az *Előszó*ban Horváth az interpretációs szemlélet változásával indokolja egy új monográfia létjogosultságát. Szemléleti alapja versnyelvi-poétikai, érdeklődésének homlokterében ezért a költői beszédmód, a költői-nyelvi artikuláció és szövegtípusok gyakorlata áll, a Petri-vers univerzális sajátosságait keresi.

A magyar irodalomban a hetvenes évek végén jelentkező változás, melyet „a nyelv uralhatatlanságának tapasztalata”¹⁰ indított el, határozottan kirajzolódó nyomot hagyott a versek szövegén. A nyelvvel való küzdelem Petrinél filozófikussá-ironikussá hangolta a versbeszédet és a poétikai destrukciót erősítette. Az elemző-értelmező így a destrukció, a hiba, a hiány poétikájával találkozik. Figyelemre méltó vállalkozásnak tetszik egy olyan poétikai monográfia, amely azt a költészetet választja vizsgálódásának tárgyául, amely „deretorizált, antipoétikus” (Kulcsár Szabó Ernő) és „lefelé stilizált” (Keresztury Tibor).

Petri Györgynek ugyan kidolgozott költészetelmélete nincs, megnyilatkozásaiból mégis rekonstruálható egyfajta poétikai program. Többször hangsúlyozta a költői mesterség szakszerűségének fontosságát, a költészet lényegének a tartalom és a forma szoros egységét tartotta – a formabontást vagy a normaszegést így csak bizonyos poétikai konvenciók ismeretében tartotta érvényesnek. A Petri-kritika visszatérő megállapítása, hogy a depoetizáltság korántsem jelent eszköztelenséget, technikai egyhangúságot vagy kiszámíthatóságot. A hagyományokat (formait és normait egyaránt) lebontó „költemények úgy tesznek, mintha roppant eszköztelenek lennének, költőietlenek, nem-metaforikus beszédre épülők, holott épp ellenkezőleg, aprólékos gondnal

⁷ HORVÁTH, I. m., 35.

⁸ Paul DE MAN, *Szemiotológia és retorika*, ford. Orsós László Jakab = *Szöveg és interpretáció*, szerk. Bacsó Béla, Cserépfalvi, h. n., é. n., 115.

⁹ HORVÁTH, I. m., 46., 47.

¹⁰ KULCSÁR SZABÓ ERNŐ, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Argumentum, Budapest, 1993, 149.

megépítettek” – írja Szigeti Csaba Petri szerelmi költészetéről.¹¹ Keresztesi József olvasatában a poétikai hibák, a „tudatos, végiggondolt” formabontás a Petri-költészet programját adják, amelyet például az *Egy versküldemény mellé* című költemény egyértelműen ki is fejez.¹²

Horváth Kornélia poétikai monográfiája ezeket a visszatérő, azonban pusztán idézett megállapításokat kapcsolja össze a szemantikai igényű Petri-versformák vizsgálatával, a ritmikai, stilisztikai boncolással – miközben a szövegek interpretációját is adja. Illetve további kulcsproblémák felé is nyit: az ironia és a szubjektum természete, működése, közös nyelvi eredete; a hagyományhoz való viszony; az intertextualitások szerveződése felé. A biztos teoretikus konstrukcióképzés, a felkészült, meggyőző tudományos érveléssel végigvitt, a legapróbb részletekre is kiterjedő elemzések ugyanakkor nem adnak átfogó képet. Az olvasó nem kap magyarázatot arra, miért éppen azok a versek lesznek a poétikai elemzés tárgyai, amelyek (*Már reggel van, Egy versküldemény mellé, 4. bagatelle, Önarckép 1990, Erotikus, Egy őszi levélre, A hagyma szól*), és arra sem, milyen logika szerint kerülnek egymás mellé a poétikai monográfiát adó azon írások, amelyek korábban már folyóiratokban, tanulmánykötetekben megjelentek (és ez a tény még csak fel sincs tüntetve).

Horváth elemzései tömények, reflektáltak, az általánosabb célkitűzések számbavétele mellett egy recenzió esetében csak arra kínálkozik mód, hogy az általam legizgalmasabbnak vélt pontok katalógusát adjam. Különösen termékenynek éreztem a törésekből, félbehagyott mondatokból, a szótövekben rejlő jelentéslehetőségekből, elidegenítő hatású döccenőkből, a ritmikus, de nem metrikus sorok akadozásából le- és/vagy visszavezetett jelentésséget. Példaként a *Már reggel van*, az *Egy versküldemény mellé* és az *Egy őszi levélre* című költemények elemzéséből emelnék ki egy-egy mozzanatot. A *Már reggel van* jambus–trocheus-játéka az utolsó versszakban már oly módon keveredik, hogy megállapíthatatlanok az egyes sormértékek, Horváth Kornélia metrikus elemzése rámutat arra, hogy ezt a ritmikai harcot az élet és halál, a reggel és éjszaka küzdelmének verses megjelenítéseként is értelmezhetjük (lásd *A szótő mint költői téma* alfejezet). Az *Egy versküldemény mellé* vizsgálatakor az „anyaghibát” és a „repedést” szövegi metaforákként értelmezi, ezeket eredeti kontextusukba helyezi vissza. A trópusok előtörténetének, irodalomtudományi aspektusainak áttekintése alapján megállapítható lesz, hogy bár a versbeszéd szintjén egy deretorizált, alulstilizált szöveget olvashatunk, a versnyelv szintjén azonban bonyolult, rejtett értelemek aktivizálhatók (lásd *A vers mint „üzenet” és mint költői „hiba”* alfejezet). Az *Egy őszi levélre* esetében a szerző többek között arra hívja fel a figyelmet, hogy a választott metrum megidézi a tradicionális témát és az ahhoz kapcsolódó intonációt (a bort, a szerelmet mint az élet örömeit), a ritmustörés így nem pusztán az elidegenítést vagy az élőbeszéd-illúziót erősíti, hanem a hagyománnyal való viszonyt is egyértelműen kijelöli (lásd *Versritmus és szövegtradíció* alfejezet).

¹¹ SZIGETI Csaba, *De dignitate amoris. Petri György „szerelmi költészetéről”*, Jelenkor 1992/6., 563.

¹² KERESZTESI József, *Hibát hibára. Petri György kései költészete és a hiba poétikája* = *Uő., Hamisopera. Kritikák 1999–2007*, Kalligram, Pozsony, 2007, 46.

Horváth poétikai monográfiája azonban túl is mutat a javasolt módszer alkalmazásán, illusztrálásán. Petri művészetéről két korábbi monográfia jelent meg: a költő pályájának közepén Fodor Géza 1991-es, pályája végén pedig Keresztury Tibor 1998-as könyve.¹³ Az életmű azonban 2000-ben zárult le. Horváth Kornélia monográfiája így az utolsó, 1999-es kötet (*Amíg lehet*) és néhány kötetből kimaradt, Petri halála után megjelent összegyűjtött munkákban helyet kapott vers elhelyezésével és értelmezésével is kiegészíti a költő monográfusait. Horváth meglátása szerint az *Amíg lehet* a Petri-költészet jellegzetes vonásait¹⁴ viszi tovább, ugyanakkor a kötet sajátja a „szigorúan megkomponált szövegkonstrukció” (21.), amely mind a szövegek minőségi szempontú elrendezésében (direkt politikai tematikájúak a kötet közepén) és a kötet belső szervezetségében, mind az életművet átfogó módon kimutatható.

A recenzió elején említett párhuzamok a 2012-es Petri és Kosztolányi poétikai monográfiák kapcsán a véletlen mellett Horváth Kornélia kutatása miatt is érdekes. Petri tudatosan, sokrétűen, reinterpretáló igénnyel nyúlt a magyar líra hagyományhoz, a kritika főleg József Attila, Petőfi, Arany, Berzsenyi, Csokonai, Babits hatását emeli ki. Kosztolányival alig kapcsolják össze. Az összekötés hiánya nem ok nélküli: nyilvánvaló a ritmikai, stilisztikai-lexikális, beszédmódbeli különbség a két életmű között. Horváth Kornélia azonban kísérletet tesz az összevetésre a *Kert* és a költő életében kötetben nem megjelent *Kosztolányi-parafrázis* című Petri-versek alapján. A *Kosztolányi-parafrázis* ironiája miatt felteszi a kérdést: nem éppen „a nyelvileg értett és működtetett ironia gondolatában érintkezik-e” a két költő felfogása? (162.) Horváth rámutat arra, hogy az ironikus átértelmezés mellett más nyomát is találni Kosztolányi hatásának a Petri-lírában: a szövegszerű kapcsolatok szintjén és az utolsó Petri-kötet Kosztolányi-reminiszenciáiban.

A *Petri György költői nyelvéről* című poétikai monográfia egyszerre fontos kiegészítése a Petri-líra irodalmának és bizonyítéka annak, milyen termékeny lehet az az interpretáció, amely a nyelvi, szerkezeti sajátosságoknak az értelemadásban betöltött szerepét vizsgálja. Párbeszédre hívja a poétika különböző ágazatait (az irodalomesztétikait, az irodalomelméletit, a verstanit), vállalva ezzel azt a kihívást, hogy közvetlen szaknyelven írjon a szerteágazó poétikai kérdésekről és a közvetlen vagy közvetett módon hivatkozott széles elméleti diskurzusokról. Horváth Kornélia értelmező-elemző, újraolvasztató munkája pontos és lényeges tartalommal tölti fel a Petri-líra lassan közhellyé koptatott alapjellemezőjét, a „kidolgozott nyelvi eszköz-tenelenséget”.

(Ráció, Budapest, 2012.)

¹³ FODOR Géza, *Petri György költészete*, Szépirodalmi, Budapest, 1991.; KERESZTURY Tibor, *Petri György*, Kalligram, Pozsony, 1998.

¹⁴ Horváth Kornélia négy „megalapozó kérdéskörben” összegzi ezeket: a halál, az idő, a nyílt irodalmi utalások (intertextualitás), a hangalak (hangzám-metaforizáció és/vagy „szójáték”) és a versritmus témája és metaforikája. (22.)